

VARİS QULİYEV

**NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ƏRAZİSİNƏ İNTRODUKSIYA
EDİLMİŞ RED-QLOB VƏ AĞ VİKTORIYA ÜZÜM SORTLARININ
AMPELO-DESKRIPTOR XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Məqalədə Amerika mənşəli Red-Qlob və Avropadan gətirilən Ağ Viktoriya süfrə üzüm sortlarının Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisinə ilk dəfə olaraq introduksiya edilməsi, onların adaptasiya olunması, aqrobioloji və ampelografik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi haqqında elmi məlumatlar verilir. Tədqiqat dövrü müəyyən edilmişdir ki, muxtar respublika ərazisində Red-Qlob sortu avqust ayının axırında, Ağ Viktoriya sortu isə sentyabr ayının ortalarında tam texniki yetişkənliyə çatır. Əsas məhsuldarlıq göstəriciləri üzrə Red-Qlob sortunda salxımın orta kütləsi 870,0 qram, ümumi şirə çıxımı 68,0%, gilələrdə şəkərliliyi 16,0 q/100 sm², titrəmə turşuluğu 6,7, q/dm³, bir tənəkdən məhsuldarlıq 8,0 kq təşkil etmişdir. Ağ Viktoriya sortunda isə salxımın orta kütləsi 395,0 q, ümumi şirə çıxımı 72,0%, gilələrdə şəkərliliyi 17,5 q/100 sm², titrəmə turşuluğu 5,2 q/dm³, bir tənəkdən məhsuldarlığı isə 10,0 kq olmuşdur. Tədqiqat dövrü sortların beynəlxalq miqyasda qəbul edilmiş qaydada ampelo-deskriptor xüsusiyyətlərinin kodlaşdırılması aparılmışdır.

Açar sözlər: *introduksiya, Red-Qlob, Ağ Viktoriya, ampelo-deskriptor, üzüm, sort.*

Müasir dövrdə dünya miqyasında üzümçülüyn seleksiyaında seçmə və hibridləşdirmə işlərinin aparılması üçün müxtəlif regionlarda kolleksiya bağlarının salınması, genofondun qorunması, zənginləşdirilməsi, həmçinin istehsalın yüksəldilməsində yeni perspektivli sortların rayonlaşdırılması işlərində introduksiya üsulundan geniş istifadə olunur [6]. Hər bir üzüm sortu özünəməxsus genetik xüsusiyyətlərə malik olduğundan ayrı-ayrı torpaq-iqlim şəraitində təbii amillərə qarşı onların cavab reaksiyaları müxtəlif olmaqla irsi əlamətləri ayrı-ayrı modifikasiya dəyişkənliyinə məruz qalır. Ona görə də ayrı-ayrı üzüm sortlarının müxtəlif bölgələrdə adaptasiya olunma xüsusiyyətləri fərqli olur. Bu xüsusiyyət dünyanın ayrı-ayrı iqlim qurşaqlarında yayılan üzüm sortlarında daha çox özünü büruzə verir [8].

Azərbaycan Respublikasında da bu istiqamətdə geniş elmi-tədqiqat işləri aparılmışdır [4, 5, 6]. Genofondun zənginləşdirilməsi məqsədilə muxtar respublika ərazisinə sovet dönəmində 20-dən çox üzüm sortu gətirilərək bağlarda becərilmişdir [9, 10].

Son dövrlər ərazidə üzümçülüyn də genişləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu baxımdan Nehrəm kəndi inzibati ərazisinin şərq hissəsində indiyə qədər istifadəsiz qalan təpəliklərin şumlanaraq əkinə yararlı hala gətirilməsi nəticəsində 180 hektardan çox müasir tipli üzüm plantasiyası salınmışdır. Yeni salınan üzüm bağlarında əkilən Red-Qlob, Ağ Viktoriya, Kardinal, Sultaniyə və başqa calağüstü üzərindəki sortlar muxtar respublika ərazisinə istehsalat şəraitində ilk dəfə introduksiya olunan süfrə üzümü sortlarındandır.

Material və metodika. Tədqiqat işinin gedişində Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisinə istehsal məqsədilə introduksiya olunmuş Red-Qlob, Ağ Viktoriya sortlarından istifadə olunmuşdur. Üzüm sortlarının biomorfoloji, aqrobioloji və ampelografik xüsusiyyətlərinin tədqiq olunmasında müvafiq metodikalardan istifadə edilmişdir [1, 3].

Eksperimental hissə. Naxçıvan Muxtar Respublikasında üzüm genofondunun tədqiqi istiqamətində kifayət qədər elmi-tədqiqat işləri aparılmışdır. Genofondda kişmiş, süfrə, universal və texniki istiqamətli üzüm sortları ampelografik tədqiq olunmuş, introduksiya edilmiş sortlar müəyyənləşdirilmişdir [2]. Tədqiqat dövrü üzüm sortlarının adaptasiya olunma xüsusiyyətləri, əsas fenoloji fazaların gedişi (cədvəl 1), məhsuldarlıq göstəriciləri (cədvəl 2), əsas məhsuldarlıq göstəricilərinin variyasiya əmsali (cədvəl 3) və ampelo-deskriptor xüsusiyyətləri öyrənilmişdir (cədvəl 4). Muxtar respublika ərazisində süfrə üzümçülüyn iqtisadi və praktiki əhəmiyyət kəsb etdiyindən aşağıda introduksiya edilmiş Red-Qlob və Ağ Viktoriya perspektivli süfrə üzümü sortlarının ampelografik tədqiqinin nəticələri verilmişdir:

Red-Qlob. Amerika mənşəli olan və Avropadan Azərbaycan Respublikasına və Naxçıvan MR-ə ilk dəfə introduksiya olunmuş süfrə istiqamətli üzüm sortudur. Sort Amerika Birləşmiş Ştatlarının Kaliforniya ştatında XX əsrin 90-cı illərində seleksiyaçı alim, professor Olmo tərəfindən *Vitis vinifera* L. növünə daxil olan Emperor Xionica (Hunisa), Nocera və başqa sortlarından istifadə olunmaqla pilləli hibridləşmə yolu ilə alınmışdır. Çində, Meksikada, Çilidə geniş yayılmışdır. Rusiyada az yayılmışdır. "Red-Qlob" sözü tərcümədə "Qırmızı qlobus" mənasını verir. 1980-ci ildə yeni sort kimi qeydə alınmışdır. Sort günəş şüasına dözümsüzdür. Botaniki əlamətlərinə və aqrobioloji xüsusiyyətlərinə görə Avropa-Asiya üzüm növünün süfrə sortları ekoloji coğrafi qrupuna mənsubdur. Avropa ölkələrində Pouz Iqo (Rose Ito) sinonimləri ilə də tanınır.

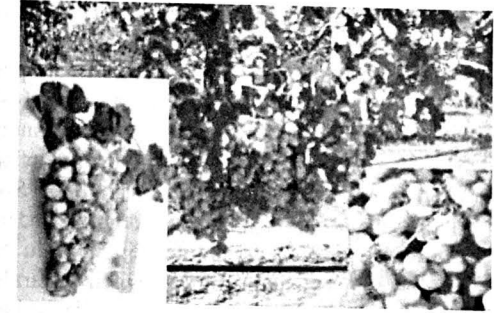
Ampelografik xüsusiyyətləri. Tənəkləri güclü inkişaf edir. Barlı zoğlar 65 faizdən çoxdur. Şorakət torpaqlarda yüksək məhsuldarlığa malik olur. Tənəklərində bar qolları quru budanmada 5-8 tumurcuqdan ibarət olmaqla saxlanılır. Yüksək aqrotekniki qulluğa tələbkardır. Aqrotekniki qulluq yüksəldicə məhsuldarlıq da artır. İnkişaf etməkdə olan yaşıl zoğların tacı və ilk 3-5-ci

yarpaqları açıq yaşıl rəngdədir, üzərində tükcüklər yoxdur, rəngi parlaq yaşıldır, yoğunlaşmış yaşıl zoğun aşağı hissələri açıq-qırmızımtıl rənglidir. Birillik zoğların orta uzunluğu 170-210 santimetrdir. Yüksək aqrotexniki qulluq şəraitində zoğların uzunluğu 3,0-3,5 metrə qədər uzanır. Çubuqlarda buğumaları qəhvəyi rənglidir, buğumlarda isə tündləşir. Yarpağı orta irilikdə olmaqla yumrudur (diametri 14,0-16,0 sm), əsasən eninə-oval formadadır. Səthi yaşıl rənglidir. Yarpağın üst səthi qırışlıq olmaqla tükcüksüzdür. Beşpəncəlidir, yuxarı yan kəsikləri dayazdır. Bəzən orta dərinlikdə olmaqla açıqdır, ensiz lirəşəkillidir. Orta damarın uzunluğu 10,2-12,0 santimetrdir. Aşağı yan kəsikləri dayazdır, əsasən bütöv formalıdır. Pəncələrin ucundakı dişciyi uzun, enli oturacaqlı olmaqla iti ucludur. Kənar dişçikləri isə müxtəlif uzunluqdadır, iti uclu, enli oturacaqlıdır. Yarpağın alt səthində tükcüklər yoxdur, bəzi hallarda damarların üzərində ağımtıl-sarı rəngli qısa qılçıqlar olur. Saplağın uzunluğu 10,2-13,5 sm olmaqla yarpaqlarda orta damarın ölçüsündən bir qədər uzundur, açıq-sarımtıl rənglidir. Saplaq oyuğu əsasən açıqdır və ensiz lirəşəkillidir. Çiçəyi ikicinsli çiçək qrupuna daxildir. Qönçələri iridir, erkəkçiklərin saplağı uzundur, sayı 5 ədəddir. Həm sərbəst, həm də öz-özünə tozlanır. Tozcuğun fertilliyi 93-94 faizdir. Salxımı iri və ya çox iridir, konusvari formadadır. Salxımlarının kütlələri 500-1500 qram olur. Salxımda daraq üzərində gilələr orta sıxlıqda yerləşir. Salxım saplağı uzun (7-9 sm) olmaqla darağın kütləsi 4,5-6,5 qramdır. Gilələri çox iri olmaqla açıq qırmızımtıl və ya çəhrayı rəngdədir. Üzəri ağ mum təbəqəsi ilə örtülmüşdür. Uzunluğu 30-40 millimetmə qədər olur. Gilələrin qabığı orta qalınlıqda olmaqla lətdən çətin ayrılır. Ləti ətli, şirəli və xırtıldayandır. Dadı adi və tərəvətlidir. Bir gilənin orta kütləsi 15-20 qramdır. Gilədə 3-4 ədəd toxum olur. Toxumları orta irilikdə olmaqla uzunluğu 5,6 mm, eni 3,4 mm, oval formalı açıq qəhvəyi rəngdədir. Xalaza demək olar ki, dairəvi formadadır, alt hissədəki hündür şırım toxumun ucuna qədər uzanır. 100 toxumu kütləsi 8,4 qramdır.

Aqrobioloji və texnoloji xüsusiyyətləri. Orta və ya orta gec vaxtda yetişən üzüm sortları sırasına daxildir. Tənəklərdə tumurcuqların açılması aprel ayının birinci ongünlüyündə, çiçəkləmə iyunun ortalarında başlayır. Məhsulu isə avqust ayının axırı, sentyabr ayının ortalarında tam texniki yetişməyə çatır. Vegetasiya dövrü 145-155 gün davam edir. Tam fizioloji yetişməlik üçün 3380-3400°C aktiv temperatur sərf olunur. Məhsuldarlığı çox yüksəkdir. Daha çox isti və quraq bölgələrdə allüvial torpaqlarda yaxşı böyüyür. Suvarılan münbit torpaqlarda hektardan 350-400 sentnerə qədər məhsul verir. Ümumi şirə çıxımı 69,5%, şəkərliliyi 15-17/100 sm³, turşuluğu 64,6-7,0 q/dm³-dir. Tədqiqat dövrü Red-Qlob süfrə üzüm sortunun yarpaqlarında oidium və mildiyyə yoluxma 0-1 bal, salxımlarda 0-1 bal həddində qiymətləndirilmişdir. Sort mənfii 20,5°C-ə qədər şaxtalara dözümlüdür. Payızın sonunda, yarpaqların xəzən dövrünə qədər birillik zoğlarda 94-97% mumiyyətə müşahidə edilir və 5 balla qiymətləndirilmişdir. Məhsulu təzə halda daha çox istifadə edilir. Çox xoşagəlməli əmtəə görkəminə malikdir. Gilələr yeyildikdə xırtıldayır. Saxlanılıqda salxım darağında soluxma gec baş verir. Təzə məhsulu dequstasiyada 9-10 bal arasında qiymət almışdır. Salxımları nəqliyyata və uzaq məsafəyə daşınmağa çox dözümlüdür.

Ağ Viktoriya. Avropadan Azərbaycan Respublikasına introduksiya olunmuş süfrə istiqamətli üzüm sortudur. Rumınıyada XX əsrin axırlarında Kardinal və Qaraburnu sortlarının hibridləşməsindən alınmış çox qiymətli süfrə istiqamətli seleksiya sortudur. Bu sortun çəhrayı və qara giləli variasiyaları Avropada geniş yayılmışdır. Sort botaniki əlamətlərinə və aqrobioloji

xüsusiyyətlərinə görə Avropa-Asiya üzüm növünün süfrə sortları ekoloji coğrafi qrupuna mənsubdur. Dünyada Viva ayka sinonimi ilə də tanınır.

Ampeloqrafik xüsusiyyətləri. Tənəkləri çox güclü inkişaf edir. Barlı zoğlar 75 faizdən çoxdur. Münbit torpaqlarda yüksək məhsuldarlığa malik olur. Tənəklərində bar qolları 5-10 ədəd tumurcuqdan ibarət olmaqla saxlanılır. Yüksək aqrotexniki qulluğa meyllidir. Şorakən torpaqlarda da yüksək məhsul verir. Aqrotexniki qulluq yüksəldikdə məhsuldarlığı da artır. İnkişaf etməkdə olan yaşıl zoğların tacı və ilk 3-5-ci yarpaqları açıq yaşıl rəngdədir, üzərində tükcüklər yoxdur, rəngi parlaq yaşıldır. Yoğunlaşmış yaşıl zoğun aşağı hissələri açıq-qırmızımtıl rənglidir. Birillik zoğların orta uzunluğu 150-220 santimetrdir. Yüksək aqrotexniki qulluq şəraitində zoğların uzunluğu 3,0-3,5 metrə qədər uzanır. Çubuqlarda buğumaları açıq qəhvəyi rənglidir, buğumlarda isə nisbətən tündləşir. Yarpağı orta irilikdə olmaqla dairəvi şəkillidir (diametri 12,0-15,0 sm), bəzən eninə-oval formadadır. Səthi açıq yaşıl rənglidir. Yarpağın üst səthi hamar olmaqla tükcüksüzdür. Beşpəncəlidir, yuxarı yan kəsikləri orta dərinlikdə olmaqla açıqdır, ensiz lirəşəkillidir. Orta damarın uzunluğu 10,0-12,0 santimetrdir. Aşağı yan kəsikləri dayazdır, əsasən bütöv formalıdır. Pəncələrin ucundakı dişciyi qısa, enli oturacaqlı olmaqla küt ucludur. Kənar dişçikləri isə müxtəlif uzunluqdadır, küt uclu, enli oturacaqlıdır. Yarpağın alt səthində tükcüklər yoxdur, bəzi hallarda damarların üzərində ağımtıl-sarı rəngli qısa qılçıqlar olur. Saplağın uzunluğu 10,0-12,0 santimetmə bərabərdir, açıq-sarımtıl rənglidir. Saplaq oyuğu əsasən açıqdır və enli lirəşəkillidir. Çiçəyi ikicinslidir. Qönçələri iridir, erkəkçiklərin saplağı uzundur, sayı 5 ədəddir. Həm sərbəst, həm də öz-özünə tozlanır. Tozcuğun fertilliyi 91-94 faizdir. Salxımları iri və ya çox iridir, qanadlı konusvari formadadır. Salxımların kütləsi 500-2200 qram olur. Salxımda daraq üzərində gilələr orta sıxlıqda yerləşir. Salxım saplağı uzun (7-9 sm) olmaqla darağın kütləsi 4,4-6,0 qramdır. Gilələri çox iri olmaqla açıq ağımtıl rəngdədir. Gün düşən tərəfi sarılır. Üzəri ağ mum təbəqəsi ilə örtülmüşdür. Gilələrin uzunluğu 30-40 mm, eni 12-20 millimetmə qədər olur. Gilənin qabığı orta qalınlıqda olmaqla lətdən çətin ayrılır. Ləti ətli, şirəli və xırtıldayandır. Dadı adi və tərəvətlidir. Bir gilənin orta kütləsi 10-15 qramdır. Hər gilədə 3-4 ədəd toxum olur. Toxumları iri olmaqla uzunluğu 5,65 mm, eni 3,3 mm, oval formalı açıq qəhvəyi rəngdədir. Xalaza demək olar ki, dairəvi formadadır. Alt hissədəki hündür şırım toxumun ucuna qədər uzanır. 100 toxum kütləsi 8,2 qramdır.

Aqrobioloji və texnoloji xüsusiyyətləri. Orta tez və orta vaxtda yetişən üzüm sortları qrupuna

daxildir. Tənəklərdə tumurcuqların açılması aprel ayının birinci ongünlüyündə, çiçəkləmə iyunun ortalarında başlayır. Məhsulu isə avqust ayının axırı, sentyabr ayının ortalarında tam texniki yetişkənliyə çatır. Vegetasiya dövrü 130-140 gün davam edir. Tam fizioloji yetişkənlik üçün 3150-3200°C aktiv temperatur sərf olunur. Məhsuldarlığı çox yüksəkdir. Daha çox isti və quraq bölgələrdə allüvial torpaqlarda yaxşı böyüyür. Suvarılan münbit torpaqlarda bir hektardan 450 sentnerdən çox məhsul verir. Ümumi şirə çıxımı 72,5%, şəkərliliyi 16-18/100 sm³, turşuluğu 3-4 q/dm³ təşkil edir. Tədqiqat dövrü Ağ viktoriya süfrə üzüm sortunun yarpaqlarında yoluxma oidium və mildiuya 1-2 bal, salxımlarda isə 1-2 bal həddində qiymətləndirilmişdir. Dağətəyi və dağlıq ərazilərdə mildiuyə və oidium xəstəliyinə qarşı dözümlüdür. Sort mənfə 20,5°C-ə qədər saxtalarla davamlıdır. Payızın sonunda, yarpaqların xəzan dövrünə qədər birillik zoğlarda 94-96% mumiyyətimə müşahidə edilir və 5 balla qiymətləndirilmişdir. Məhsulu təzə halda daha çox istifadə edilir. Çox xoşagəlmən əmtəə görkəminə malikdir, gilələr yeyildikdə xərtildəyir. Saxlandıqda salxım darağında soluxma gec baş verir. Təzə məhsulu dequstasiyada 10 balla qiymətləndirilmişdir. Salxımları nəqliyyata və uzaq məsafəyə daşınmağa çox dözümlüdür. Dünyada Çəhrayı Viktoriya, Qara Viktoriya adlı klonları yayılmışdır.

Əsas fenoloji fazaların gedişi

Sortlar	İllər	Tumurcuqların açılması		Çiçəkləmə		Gilələrin yetişməsi		Tumurcuqların açılmasından, gün		Xəzan
		kütləvi	davamətə müddəti, gün	kütləvi	davamətə müddəti, gün	kütləvi	davamətə müddəti, gün	çiçəkləməyə qədər	gilələrin yetişməsinə qədər	
Red-Qlob	2017	09,04	3	09,06	8	15,09	35	58	135	15,11
	2018	07,04	5	17,06	7	14,09	34	51	139	16,11
	2019	10,04	5	13,06	7	13,09	32	560	140	12,11
Ağ Viktoriya	2017	09,04	3	13,06	8	12,09	27	59	135	16,11
	2018	10,04	4	11,06	9	11,09	38	54	132	16,11
	2019	12,04	4	10,06	8	44,09	34	54	130	13,11

Cədvəl 1

Əsas məhsuldarlıq göstəriciləri

Sortlar	Salxımın orta kütləsi, q	Salxımda gilələrin sayı, ədəd	100 gilənin kütləsi, q	Gilədə, %		Ümumi şirə çıxımı, %-ə	Şirədə		Məhsuldarlıq əmsali		Koldan məhsulda tbiq, kq
				qabıq	toxum		şəkərliliyi, q/100 sm ³	turşuluğu, q/dm ³	tənəkdə	barlı zoğlarda	
Red-Qlob	870,0	79,0	640,0	16,6	6,7	68,0	16,0	6,7	0,75	1,2	8,0
Ağ Viktoriya	495,0	70,4	580,0	13,3	4,1	72,0	17,5	5,2	0,70	1,3	10,0

Cədvəl 2

Əsas məhsuldarlıq göstəricilərinin variasiya əmsali, %

Sortlar	Məhsuldar zoğların	Tənəkdə salxımların miqdarı	Barlı zoğlarda salxımların miqdarı	Bir tənəkdən məhsuldarlıq	Barlı zoğların məhsuldarlığı
Red-Qlob	59,6	45,4	47,5	78,3	68,0
Ağ Viktoriya	75,4	79,9	49,0	77,6	70,0

Cədvəl 3

Tədqiqat işinin gedişində aşağıdakı elmi nəticələr əldə olunmuşdur:

– Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisinə ilk dəfə olaraq introduksiya edilmiş Red-Qlob orta-tez, Ağ Viktoriya isə orta-gec yetişən üzüm sortları qrupuna daxildir. Belə ki, Red-Qlob sortu muxtar respublika ərazisində avqust ayının axırında, Ağ Viktoriya sortu isə sentyabr ayının ortalarında tam texniki yetişkənliyə çatır.

– Əsas məhsuldarlıq göstəriciləri üzrə Red-Qlob sortunda salxımın orta kütləsi 870,0 qram, ümumi şirə çıxımı 68,0%, gilələrdə şəkərliliyi 16,0 q/100 sm³, titrəmə turşuluğu 6,7 q/dm³, bir tənəkdən məhsuldarlıq 8,0 kq təşkil etmişdir. Ağ Viktoriya sortunda isə salxımın orta kütləsi 495,0 qram, ümumi şirə çıxımı 72,0%, gilələrdə şəkərliliyi 17,5 q/100 sm³, titrəmə turşuluğu 5,2 q/dm³, bir tənəkdən məhsuldarlığı isə 10,0 kiloqram olmuşdur.

– Red-Qlob və Ağ Viktoriya üzüm sortlarında əsas məhsuldarlıq göstəricilərinin variasiya əmsali yüksək rəqəmlərə malik olduğu müəyyənləşdirilmişdir.

– Red-Qlob və Ağ Viktoriya sortlarının beynəlxalq miqyasda qəbul edilmiş şifrlənmiş sistem əsasında ampelo-deskriptor xüsusiyyətlərinin kodlaşdırılması yerinə yetirilmişdir.

Cədvəl 4

Red-Qlob və Ağ Viktoriya üzüm sortlarının ampelo-deskriptor xüsusiyyətləri

Morfoloji əlamətləri		İrsi əlamətlərin təzahürü	
sifra	adları	Dəyişənlik tipi və forması	
		Red-Qlob	Ağ Viktoriya
004	tac üzərində ağ torabənzər tüküklər	1-yoxdur	1-yoxdur
053	veni varpaqlarda ağ torabənzər tüküklər	1-çox azdır	3-zəif
065	varpağın səthinin sahəsi	7-iri	7-iri
067	varpağın forması	4-dairəvi	4-dairəvi
068	varpaq pəncələrinin sayı	3-beşpəncəli	3-beşpəncəli
069	vəqil zoğlarda ilk 3-5-cü varpağın səthinin rəngi	5-yaşıl	5-yaşıl
074	varpağın vandan görünüşü	3-kənarları yuxarı yönəlir	3-kənarları yuxarı yönəlir
075	varpaq səthindəki qabarıqlar	3-zəif	3-zəif
076	varpaq kənarlarındakı dişçiklərin forması	3-hər iki tərəfi maili	3-hər iki tərəfi maili
079	saplaq ovucunun forması	4-az açıq	3-açıq
082	yuxarı yan kəşiyin forması	1-açıq	1-açıq lirasəkilli
084	varpaqların arasında ağ torabənzər tüküklər	3-zəif	3-zəif
085	varpaqların arasında ağ qılçıqlar	1-yoxdur	3-zəif
093	saplaq əsas damarın uzunluğuna nisbəti	7-uzundur	5-bərabərdir
151	çiçək tipi	3-ikicinsli	3-ikicinsli
202	salxımın ölçüsü (uzunluğu – em)	9-çox iri	7-iri salxımlı
204	salxımda gülələrin sıxlığı	5-orta sıxlıqda	5-orta sıxlıqda
206	salxım saplağının uzunluğu	7-uzun	5-orta uzunluqda
207	salxım saplağının odunlaşması	7-güclü	5-orta
220	gülələrin ölçüsü (eni - uzunluğu)	9-çox iri, (23 mm və çox)	7-iri (19-23 mm)
228	güledə qabırğın qalınlığı	9-çox qalın	5-orta qalınlıqda
230	güledə lətlə hissənin rəngi	2-rəngli	1-rəngsiz
232	lətlə hissənin sululuq xassəsi	2-lətlə-qıralı	2-lətlə-qıralı
234	lətlə hissənin bərkliyi	2-bərk	2-bərk
236	gülələrin dad xüsusiyyəti	1-fərqlənmir	1-fərqlənmir
238	salxımlarda meyvə saplağının uzunluğu	9-çox uzun, 16 mm-dən çox	5-orta (8-12 mm)
241	güledə toxumların cücməməyə vararlılığı	3-tam vararlı	5-tam vararlı
243	toxumun kütləsi	9-çox iri 40 mq-dan çox	7-orta (40 mq-qədər)
304	gülələrin tam fizioloji yetişmə dövrü	5-orta vaxtda yetişən	7-gec yetişən
452	varpaqlarda mildiü xəstəliyinə dözümlülük	9-çox dözümlü	7-dözümlü
453	salxımlarda mildiü xəstəliyinə dözümlülük	9-çox dözümlü	7-dözümlü
455	varpaqlarda oidium xəstəliyinə qarşı dözümlülük	9-çox dözümlü	7-dözümlü
456	salxımlarda oidium xəstəliyinə qarşı dözümlülük	9-çox dözümlü	7-dözümlü
458	varpaqlarda boz çürümə xəstəliyinə dözümlülük	9-çox dözümlü	7-dözümlü
459	salxımlarda boz çürümə xəstəliyinə dözümlülük	7-dözümlü	7-dözümlü
504	bir hektardan məhsuldarlıq, t/ha	9-çox yüksək, 17 tondan çox	7-yüksək, 17 tondan çox
505	şirədə şəkərlilik, q/100 sm	3-aşağı, 14-17 q/100 sm	5-orta, 18-20 q/100 sm
506	şirədə turşuluq, q/dm	3-aşağı, 4-6 q/dm	3-aşağı, 4-6 q/dm
604	qubuqların mumyətşmə dərəcəsi, %	7-yüksək	9-çox yüksək
629	məhsulun tam yetişməsinə qədər vegetasiya müddəti	5-orta-tez, 126-135 gün	7-gec 161-170 gün
630	tənəklərdə tumurcuqların cücməmə dərəcəsi	9-çox yüksək	9-çox yüksək
631	şaxtılara dözümlülüyü	5-orta	5-orta
632	yüksək temperatura dözümlülüyü	7-yüksək	7-yüksək

ƏDƏBİYYAT

1. Quliyev V.M. Naxçıvan Muxtar Respublikasında üzüm genofondunun tədqiqi, qiymətləndirilməsi və seleksiyası: Aqrar elm. dok. ... diss. Bakı, 2012, 480 s.
2. Quliyev V.M. Naxçıvan Muxtar Respublikasının ampeloqrafiyası. Naxçıvan: Əcəmi, 584 s.
3. Quliyev V.M. Qurbanov M.R. və b. Azərbaycan ampeloqrafiyası. Bakı: Müəllim, 739 s.
4. Quliyev V.M. Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisinə introduksiya edilmiş Qara cəncəl və

- Özbəkistan muskatı üzüm sortlarının ampelo-deskriptor xüsusiyyətləri // ADAU Elmi Xəbərləri, 2019, № 3 s. 1-9.
5. Əsədullayev R.A., Məmmədova X.M., Nəcəfova A.B. Yeni introduksiya olunmuş üzüm sortlarının yerli şəraitdə saxlanma qabiliyyətinin öyrənilməsi // ÜŞETI-nin Elmi əsərləri, Bakı: Müəllim, 2017, s. 61-63.
 6. Pənahov T.M., Səlimov V.İ. Azərbaycanın aborigen və introduksiya olunmuş üzüm sortları. Bakı: MBM-R, 2008, 255 s.
 7. Волынкин В.А., Олейников Н.П., Полулях А.А., Зленко В.А. и др. Современная селекция винограда на основе генетических ресурсов из различных центров происхождения / Генетические ресурсы культурных растений в XXI веке. Состояние, проблемы, перспективы. Мат. II Вавиловской международной конференции. С.-Петербург, 2007, с. 434-436.
 8. Волынкин В.А., Полулях А.А., Чекмарев Л.А. и др. Генетические ресурсы винограда: эндемичные формообразцы Крыма и их разнообразие // Виноградарство и виноделие. Сб. научных трудов, т. 37, 2007, с. 24-28.
 9. Кулиев В.М., Мусаев М.К. Ампело-deskriptорная характеристика грузинских сортов винограда, интродуцированных в Нахчыванской Автономной Республике // Известия аграрной науки. Тбилиси, 2010, т. 8, № 1, с. 26-30.
 10. Кулиев В.М., Мусаев М.К. Ампело-deskriptорная характеристика Узбекских столовых сортов винограда, интродуцированных в Нахчыванской Автономной Республике // Известия аграрной науки. Тбилиси, 2010, т. 8, № 2, с. 55-60.
 11. Трошин Л.П., Радчевский П.П. Методические указания по кодированию ампелографических признаков *Vitis vinifera sativa* D.C. Краснодар, 1997, 22 с.
 12. Codes des caracteres descriptifs des varietes et especes re *Vitis*. OIV. 2001. <http://www.oiv.int/fr>

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: varisquliyev@mail.ru

Varis Guliyev

AMPELO-DESCRIPTOR FEATURES OF THE RED-QLOB
AND WHITE VIKTORIA GRAPE SORTS INTRODUCED TO THE
TERRITORY OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

The paper provides scientific information about introduction, adaptation and the study of their agrobiological and ampelographic features of origin Red-Qlob And White Viktoria grape sorts to the area of Nakhchivan Autonomous Republic for the first time. It was determined that in investigation time Red-Qlob variety reaches full technical maturity in middle of august and White Viktoria in the end of September and the first half of October in the territory of the Nakhchivan Autonomous Republic. The average mass of bunch has been 870.0 g, total juice output 68.0%, sugar in berries 16,0 g/100 cm³, vibrational acidity 56.7 g/dm³, productivity from one grapevine 8,0 kg for the main productivity indicators at the Red-Qlob sort. But the average mass

of bunch has been 495,0 g, total juice output 72,0%, sugar in berries 17,6 g/100 cm³, vibrational acidity 5,2 g/dm³, productivity from one grapevine 10,0 kg at the White Viktoria sort. The coding of ampelo-descriptor characteristics has been carried out in accepted manner on international scale in research period.

Keywords: *introduction, Red-glob, White Viktoria, ampelo-descriptor, grape variety.*

Варис Кулиев

АМПЕЛО-ДЕСКРИПТОРНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОРТОВ ВИНОГРАДА РЕД-ГЛОБ И БЕЛАЯ ВИКТОРИЯ, ИНТРОДУЦИРОВАННЫХ НА ТЕРРИТОРИИ НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье представлена научная информация о первичной интродукции на территорию Нахчыванской Автономной Республики американских и европейских столовых виноградных сортов Ред-Глоб и Белая Виктория. В ходе исследования были изучены адаптационные свойства, агробиологические и ампелографические характеристики сортов. В результате выявлено, что в Нахчыванской Автономной Республике техническое созревание ягод у сорта Ред-Глоб наблюдается в конце августа. У сорта Белая Виктория полная техническая зрелость ягод наблюдается со середины сентября до первой половины октября. Было установлено, что по основным показателям урожайности у сорта Ред-Глоб средняя масса гроздей 870,0 г, общий выход сока 68,0%, содержание сахара в сусле 16,0 г/100 см³, кислотность 6,7 г/дм³ и урожай с куста 8,0 кг. У сорта Белая Виктория средняя масса гроздей 495,0 г, общий выход сока – 72,0%, содержание сахара в сусле 17,5 г/100 см³, кислотность 5,2 г/дм³ и урожай с куста составляет 10,0 кг. В течение периода исследований были проведены кодирование признаков и дана ампело-дескрипторная характеристика интродуцированных сортов.

Ключевая слова: *интродукция, Ред-Глоб, Аг Виктория, ампело-дескриптор, виноград, сорт.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Maqsud Qurbanov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi:

İlkin variant 17.10.2019

Son variant 13.12.2019